

Összegzésként szeretettel ajánlom a kötetet az unitárius és nem unitárius olvasóközönségnek azzal a reménnyel, hogy mindannyian tanulunk belőle valamit: ismeretet, szolgálatot, alázatot, kitartást, összefogást. Gál Kelemen élete és munkássága beépült az unitárius egyház és oktatás történetébe, szolgálata jól példázza az apostoli intést:

„ti magatok is mint élő kövek épüljétek fel lelki házzá.” (1Pét 2,5)

Ennek a lelki háznak vagyunk mi örökösei és munkásai a jelenben, azzal a szilárd hittel, hogy építői munkánkkal a megmaradást és a jövőt szolgáljuk. Ehhez adjon nekünk biztatást Gál Kelemen példája.

Pap Mária

**Bölöni Farkas Sándor: *Utazás Észak-Amerikában*. 2 kötet. p. 352+337
Átformáló Utazás**

Az *Utazás Észak-Amerikában* 2014. évi újrakiadásának, az első kiadás 180. évfordulóján, a kétnyelvű – angol–magyar – s ezért kétkötetes forma mellett, az a sajátossága, hogy unitárius egyházi környezetben jelent meg. A kiadás mecénása John Gibbons amerikai unitárius lelkész volt, aki a könyvet saját költségén azért tárta újra a mai olvasók elé Magyarországon, Erdélyben és az Egyesült Államokban is, hogy általa a vallási – ezúttal unitárius keretben szervezett – zárandoklat átformáló erejét elismerje.

Az 1834-es első kiadást követő másfél évtized alatt – éppen a reformkor erejének teljében – az *Utazás Észak-Amerikában* rendkívül népszerű olvasmánnyá lett Magyarországon. Az észak-amerikai fiatal demokrácia alapjait bemutató leírás hatása a kor magyar társadalmi hangulatában radikális volt és forradalmi. A Thomas Jefferson-féle agrárdemokrácia korai

doktrínáin nyugvó politikai szervezkedés elveinek megrajzolása által ugyanis Bölöni a mozgolódní kezdő magyar reform gondolatát élesztette tovább Erdélyben is. Az 1848-as szabadságharc törekeny vívmányaival együtt aztán az útleírás forradalmi gondolatai is időszerűségüket veszíték közel száz évig, amíg aztán az 1900-as évek elején az *Utazást* újra felfedezték mint a kor jelentős politikai kommentárjainak egyikét. A huszadik században adták ki két angol nyelvű fordítását is az Egyesült Államokban, 1977-ben az Amerikai Filozófiai Társaságnál és 1978-ban az ABC Clio kiadónál.

Manapság, közel kétszáz évvel az első kiadás megjelenése óta, az unitárius egyház nemzetközi kapcsolatainak keretében az *Utazás* új jelentőséget nyert: az újraszervezett erdélyi–amerikai unitárius testvérkapcsolatok korai korszakából inspiráló tanúságtétel lett.

Bölöni ebben a tekintetben ugyanis nemcsak a friss amerikai állami berendezkedést leíró első erdélyi demokrata volt, hanem a fiatal amerikai unitárius egyházi szervezettel elsőként találkozó erdélyi unitárius is. Ő volt az első magyar unitárius, aki a bostoni unitárius székház küszöbét átlépve a valóságban is megjelenítette az erdélyi hittestvérek addig csak latin nyelvű levelezésből ismert világát. A hazatérés után ez összeköttetés fontosságának hangsúlyozása is megalapozta azt a kedvező folytatást, ahol már az 1860-as évek elejétől magyar unitárius diákok „akadémitának mentek” továbbtanulásra a keleti part unitáriusok által alapított színvonalas főiskoláira.

Az egyre több szinten szerveződő partneri kapcsolatokat az első világháború sodrása megtörte, de csak ideiglenes jelleggel. A háború okozta károk helyreállításában ugyanis a magyar unitáriusok gazdasági, lelki és közösségi értelemben is segítséget kaptak Amerikából, az 1920-ban elinduló ún. testvéregyházi program keretében. Az együttműködés rendjén egyesült államokbeli unitárius egyházközségek testvérükké fogadtak egy-egy erdélyi vagy magyarországi unitárius közösséget, felelősséget vállalván az újjáépítésükért. Egyházi vonatkozásban e kapcsolatok keretében fedezhették fel újra az *Utazást* mint a kapcsolatoknak történeti háttérrel biztosító korai kordokumentumot. Ez az időszak alapozta meg ugyanakkor az unitárius zárán-

doklatok gyakorlatának kiépülését is, ahol amerikai hittestvérek a vallás születésének helyszínére, Erdélybe látogattak, hogy tiszteletüket tegyék Kolozsváron, Tordán és Déván, az unitárius történelem meghatározó helyszínein, és inspirációt nyerjenek szolgálatuk végzéséhez.

Az erdélyi magyar újjáépítés előbb az újabb világegyezés miatt nem folytatható tovább, a második világháború után kialakult új társadalmi rend pedig aztán végképp nem tűrt semmilyen zavaró ideológiával fenyegető nyugati kapcsolatot. Az amerikai partnerségek is meggyengültek hát – de nem szakadtak el végleg. Amikor pedig 1989 után újra lehetett szervezni a „nyugati” segélyezést, az amerikaiak ismét élen jártak ebben, és ezúttal is az egyenlő feleket kölcsönösen előnyökhöz juttató egyházi partnerségek újjáépítése formájában. E kapcsolatok hatása, akárcsak közel 200 évvel korábban a Bölöni-féle leírásé, az 1990-es évek unitárius egyházi, sőt erdélyi magyar társadalmi hangulatában radikális volt és forradalmi. Ahogy a Jefferson-féle agrárdemokrácia doktrínáin nyugvó politikai szervezkedés elveinek megrajzolása által Bölöni a mozgolódni kezdő magyar reform gondolatát élesztette tovább Erdélyben, ugyanúgy az amerikai testvérkapcsolatok lelkesedése, szaktudása, biztatása, áldozatkészsége és pénze az önfenntartó egyházi szolgálatra irányuló reformok kiváltását célozta meg.

John Gibbons első erdélyi látogatása óta évente többször visszatér ide, mert otthoni szolgálatára nézve áldásosnak ítéli meg az erdélyi unitáriusok közösségében töltött idő hatásait – a zarándoklatok többszörösen átformáló személyes hatásai mellett. Minden útján kitalál valami új formát arra, hogy maradandó nyomot hagyjon maga után. Ilyen időtálló nyom a 2014. évi látogatását követő kiadói termés is, amely által Bölöni Farkas Sándor Amerikát csodál, és az itthont biztató vallomásait egy újabb olvasói nemzedék veheti kézbe: a magyarok az első, 1834-es kiadás, az angolul olvasók pedig az 1977-es amerikai kiadás változatlan tartalommal, de egységesen megújult külsővel Kolozsváron kinyomott példányait.

Hogy miért utazunk? „Mindenekelőtt azért, hogy elveszítsük önmagunk egy részét, hogy aztán újra rátaláljunk – de már másként. Mert megforgat a sarkunk körül, felráz és kiborít önmagunkból, és mindent a feje tetejére állít bennünk, amit azelőtt adottnak, magától kijárónak hittünk. Utazunk, hogy megnyissuk szívünket, szemünket, és többet lássunk a világból, mint amennyi az újságok hírrovatóba belefér. Utazunk, hogy bár azt a

keveset elvigyük magunkkal, amit tudatlanságunkkal együtt is tudunk, a világ olyan tájaira, ahol a gazdagságot más mércével mérik. És végül, sőt főként, azért utazunk, hogy újra ifjú bohémokká váljunk, hogy az időt lelassítsuk, és engedjük, hogy magával ragadjon minket, s hogy megint szerelembe essünk – az életbe” – írja Pico Iyer, és érzi minden más tudatosan utazó is.

E könyvkiadás a tartalmi vonatkozások tanulságos volta mellett a mecénásság mint értékteremtő magatartás időtálló voltáról is beszél. Ahogy Bölöni Farkas Sándor utazását Észak-Amerikába annak idején egy mecénása, Béldi Ferenc támogatása tette lehetővé, úgy a mai olvasók vele utazását Amerika világába szintén egy mecénás, John Gibbons segítette elő. A mai, pályázatokhoz és grantokhoz szokott világban az ember ritkán találkozik magával az adakozóval – e könyv útján most érintkezésbe léphet eggyel. A kiadás maga is jól példázza azt az átformáló hatást, aminek elismerésének jegyében született: az ember a lelkét megindító kapcsolatok hatására képessé lesz másokat is lehetőséghez juttató áldozatok meghozatalára.

Gyerő Dávid